

dub. 3; Navarr., c. 15, num. 25; Sporer, *loc. cit.*, num. 236, ubi dicit id tenere doctores communiter; Tamb., *l. cit.*, n. 14; Busemb., lib. III, p. II, *De restitutione*, c. 2, dub. 6, art. 3, n. 10; Henno, tom. II, tract. 1, disp. 9, q. 7, concl. 2, resol. 3; Felix Potestas, *loc. cit.*, n. 2107, et alii passim. Et ratio est quia homicida per talem capitalem mortem seu extremum supplicium satisfacit quidem justitiæ publicæ et vindicativæ, non autem commutativæ, quam læsit alterum occidendo; unde adhuc remanet facienda restitutio hæredibus proximis occisi, cum damna privata ob publicam punitionem non resarciantur. Tum quia sicuti fur non excusatur ab obligatione restituendi, quamvis capite plectatur, ita nec excusatur homicida ab obligatione restituendi damna injuste illata, cum non minus teneatur restituere homicida pro homicidio, quam fur pro furtis.

(40. Notanter autem dicitur *in rigore juris*, quia practice loquendo excusantur tales homicidæ ab ejusmodi restitutione, eo quod ii, quibus restituendum erat, vel contenti sint talionis pœna illata, vel non curent de tali restitutione, maxime si sint nobiles et divites, et ad eorum instantiam judex ad talem mortem condemnaverit homicidam; isti enim videntur eo ipso omnes alias satisfactiones remittere; tum quia ea damna sunt necessario conjuncta cum morte occisi, suntque magna causa aggravans homicidium. Unde judex in sententia ferenda præsumitur considerasse utrumque, scilicet mortem occisi, et damna consequentia: ideoque lata contra homicidam sententia mortis capitalis, tanquam definitiva totius causæ, nulla facta mentione compensationis vel restitutionis damnorum, censetur una cum morte omnem prorsus obligationem rei absolvisse, et sic non tantum reipublicæ, sed etiam parti læsæ satisfecisse. Sic tenent Sotus, et alii apud Lessium *cit. dub. 22*, n. 119, qui etiam dicit hanc sententiam esse vere probabilem et consentaneam æquitati, et ita fere habere usum, ut hæredes occisi pœnæ talionis censeantur acquiescere, et injuria illa videatur sic esse compensata, et sic etiam docent plures alii citati a Lugo, disp. 11, num. 49; Tamb., *loc. cit.*, § 3, n. 15; noster Marchant., tom. II, tr. 6, tit. 1, quæst. 5, dub. 2; Sporer, *loco cit.*, n. 236; Felix Potestas, *l. c.*, ubi dicit hæredibus occisi divitibus non esse resarcienda damna, quia isti solent esse contenti pœna capitali occisori inflata, et id insuper docet ipsemet Scotus, in 4, dist. 15, q. 3, secutus ab aliis, quia homicida sufficienter satis fecit tolerando pœnam capitalem.* His subscribit Daniel Concina, licet non generatim. Sic enim habet, *loc. cit.*, num. 3, pag. 33: « Si homicida pœnam luerit talionis, nulli restitutioni obnoxii forent hæredes, quia pœna mortis inflata, omnia remissa censentur: et ita communis obtinet consuetudo. Si alicubi oppositus rationabilis mos vigeat, servandus est. »

41. Damna secuta ex homicidio sunt

compensanda et restituenda solis hæredibus proximi occisi, scilicet filiis, uxori et parentibus ita damnificatis. Sic communis doctorum cum Lessio, *l. cit.*, cap. 9, dub. 29, n. 155; Sporer., *loc. cit.*, num. 230; La Croix, *loc. c.*, n. 310; Molina, Layman, Marchant, Salonio, Arragonio, Lugo, Corduba, Ledesma, Soto, Angles, et alii passim contra paucos alios. Et ratio est, quia obligatio et finis restitutionis est compensare damna injuste illata alteri in bonis propriis, vel sibi ex justitia debitis; solis autem dictis proximis occisi hæredibus inferuntur injuste ista damna in bonis propriis, et sibi ex justitia debitis, cum eos solos ex justitia in necessitate positos alere teneretur occisus, ex quo adeo stricte sint ipsi conjuncti, ut moraliter una semper persona censi debeant cum illo; quod non verificatur in aliis hæredibus, eo quod censeantur esse velut extranei se remote habentes, et per accidens damna illa patientes, cum occisus, non ex justitia, sed solum ex charitate ipsos aleret.

(42. Sunt tamen talia damna probabilis compensanda etiam fratribus et sororibus occisi, si ipse occisus eos per sententiam judicis tenebatur alere, quia jam habebant jus ad illa alimenta, quæ ab ipso occiso vigore judicialis sententiæ de justitia accepissent. Ita Lopez 1 par. *Instructor. novi*, cap. 72; Sanchez, dict. cap. 4, dub. 3, et alii plures.

(43. Item probabilis talia damna compensanda sunt etiam creditoribus occisi, quia occisus strictiori obligatione justitiæ tenebatur suis creditoribus, quam ipsis hæredibus necessariis, cum his alimenta et hæreditas non præstentur, nisi deducto ære alieno; adeoque si homicida tenetur talia damna compensare dictis hæredibus necessariis, a fortiori tenebitur de rigore juris compensare occisi creditoribus. Sic Molina, tract. 3, disp. 83, num. 8; Layman, *loc. cit.*, cap. 6, n. 4; Sporer, *loc. cit.*, num. 230, et multi alii; quamvis Layman, et Sporer, *l. cit.*, notent id in praxi non observari, unde contrarium absolute docent Lessius, *loco cit.*, dub. 26, num. 151; Diana, par. v, tr. 3, resolut. 37, et plures alii apud ipsos.

(44. Item probabilis damna secuta ex homicidio sunt compensanda et restituenda etiam aliis remotis hæredibus et extraneis, imo et pauperibus compensandæ sunt elemosynæ, quas occisus illis elargiri solebat, si homicida, animo illis nocendi, ipsam occidit. Ita tenent Sotus, Navar., Adrian., Panormit., Roselli, Vasquez, Turrian et alii apud Lugo, dict. disp. 11, num. 74, qui eos sequitur, *ibid.*, num. 77; Busemb., *loc. cit.*, num. 11, cum aliis ibi citatis; Potestas, *loc. cit.*, num. 2106; Illung., tom. IV, d. 4, num. 74, et alii. Malitia enim, fraus et dolus nemini patrocinari debent, cap. *Ex litteris 2*, De dolo et contumacia, cap. *Sedes 15*, et cap. *Ex tenore 16*, De rescriptis; cap. *Tua 12*, De clericis non residentibus, leg. *In fundo*, ff. *De rei vindicat.*, leg. *Cum hi*, ff. *De transactionibus*, l. *Si legatarius*, cod. *De*

egatis, cum similibus. * Quæ hoc, et superiori numero auctor noster ut *probabiliora* docuit, alii ut certa docent. Vide Antoine *De justitia et jure*, cap. 2, quæst. 16; Cuniliati, *l. c.*, num. 4 et 5, et alios. *

(45. Obligatio homicidæ ad restituendum pro damnis illatis ex tali homicidio transit ad ejus hæredes juxta vires hæreditatis, quando ipsemet non fecerat. *Communis*. Est enim illud debitum et onus reale, cui hæredes succedunt, sicuti et succedunt hæreditati, cum res transeat cum suo onere, l. *Alienatio*, ff. *Contrah. emptio*, l. *Pompeius*, § *Cum quis*, ff. *De acquir. possess.*, l. *Via constit.*, § *Quicunque*, ff. *De servit. urb. præd.*, l. 1, § fin. et l. seq., ff. *Si serv. vindic.*, l. *Fiscus*, De jure fisci, Clement. *De casibus*.

(46. Si vulneratus ante mortem remittat percussori seu homicidæ omne damnum reale præteritum, præsens et futurum, tunc valde probabile est quod nec ipse homicida, nec in suo defectu ejus hæredes teneantur ad ullam restitutionem faciendam hæredibus etiam necessariis ipsius occisi. Busemb., *loc. cit.*, art. 3; Lessius, *cit. c. dub. 26*, n. 158; Molina, disp. 81, num. 4 et 5; Sanchez *loc. cit.*, dub. 12, num. 5; Salonius, quæst. 63, art. 2, controvers. 9; Henno, *loc. cit.*, qu. 7, conclus. 3, Petes 1, Bannes, aliisque citatis; Diana, part. v, tractat. 4, resol. 58; Tamb., lib. vi, cap. 4, § 10. Et ratio est, quia sicuti moriturus poterat cedere homicidæ alia jura, ita et illa, et consequenter onus restituendi extinguere; tum quia quidquid debetur illis hæredibus, totum debetur eis dependenter a voluntate morituri, adeoque non fit eis injuria, nisi quatenus fit contra occisi voluntatem, et consequenter si moriturus totum condonavit, nulla contra ejus voluntatem remanet homicidæ, seu ejus hæredibus, obligatio justitiæ de faciendâ aliqua restitutione.

(47. Contrariam tamen sententiam adhuc tanquam probabiliorē docent Lugo, disp. 11, sect. 3, num. 63; Sporer., *loc. cit.*, num. 235; La Croix, *loco cit.*, n. 310; Illung., tom. IV, d. 3, num. 83; Fel. Pot., *loc. cit.*, n. 2112; Tanner., qu. 6, dub. 4, et alii. Et ratio est, quia remissio a morituro facta habet quidem locum in damnis præteritis usque ad ejus mortem, at minime in damnis sequentibus; moriturus enim, licet possit remittere totum jus suum quoad compensationem sibi debitam pro damnis sibi illatis ante suam mortem, non potest tamen remittere jus alienum quoad compensationem suis necessariis hæredibus debitam pro damnis eis subsecutis post ejus mortem; hoc enim jus non pertinet ad occisum, sed immediate ad ejus hæredes necessarios, quibus occisus de jure et justitia tenebatur necessaria ad vitæ sustentationem providere et præstare; adeoque cum ex ejus occisione dicti hæredes damnum proprium patiantur, jus proprium acquirunt ad compensationem sibi faciendam ab homicida, et consequenter, non obstante remissione totali et facta a morituro, tenetur homicida,

et ejus defectu, ipsius hæredes ad compensanda damna dictis hæredibus subsecuta, cum hæc, ut patet, sint damna propria ipsorum hæredum, et non damna occisi. * Hanc sententiam tanquam unice sequendam tulerunt Cuniliati, *loc. cit.*, n. 3, et Concina in compendio theologiæ christianæ lib. ix, *De restitut.*, cap. 5, num. 8, scribens: « Si vulneratus dominus absolutus sit, et antequam decedat, remittat una cum injuria sibi illata, etiam damna resarcienda, liber occisor est a restitutione. Cæterum licet vulneratus astringatur remittere omnem injuriam sibi illatam, et diligere suum vulneratorem, non tamen obligatus est dimittere damna inde emergentia; imo si uxor, si filii, nepotes vel parentes graviter indigerent, peccaret contra charitatem, si cum tanto istorum dispendio et detrimento expensas et damna condonaret. » Confer Antoine, *loc. cit.*, quæst. 15, in not. post responsionem 1. *

(48. Item tenetur homicida compensare damna hæredibus subsecuta, quamvis a supremo principe patrati homicidii plenissimam obtinuerit remissionem, quia princeps præcise intendit condonare injuriam reipublicæ factam, et non damna hæredibus necessariis subsecuta. Henno, *loc. cit.*, Petes 3, et alii passim.

ARTICULUS III.

Quid, cui et quando sit restituendum?

SUMMARIUM.

1. Ex justitia commutativa id et tantum est restituendum, quod et quantum ablatum vel damnificatum est. — 2. Generaliter per se loquendo restituenda est eadem res in individuo, si adhuc exstet. — 3. Si eadem res non amplius exstet, faciendâ est restitutio in æquivalenti. — 4. Quid restituere debeat possessor bonæ vel malæ fidei? *remissive*. — 5. Quid restituere debeat commodatarius? *remissive*. — 6. Quid restituere debeat conductor et locator? *remissive*. — 7. Quid restituere debeat mutuatarius? *remissive*. — 8. Quid restituere debeat emptor et venditor? *remissive*. — 9. Quid restituere debeat emphyteuta? *remissive*. — 10. Quid restituere debeat lusor? *remissive*. — 11. Quid restituendum sit in rerum occupatione, alluvione, specificatione, accessione, confusione, commistione et fructuum perceptione? *remissive*. — 12. Alia ad rem, *remissive*. — 13. Accepta ob actionem malam, seu peccaminosam jam positam, non sunt de jure naturæ restituenda, ad num. 16. — 17. Promissio seu conventio de danda alicui certa pecuniæ summa, ut aliqua actio turpis ac peccaminosa perpetraretur, nullam habet neque ante, neque post perpetrationem talis actionis turpis et peccaminosæ, vim obligandi; unde sic promittens nihil tenetur restituere promissario. Et adducuntur ad id jura canonica, ad n. 25. — 24. Femina recipiens munera ab amasio sibi liberaliter oblata ex cognita ejus libidinosa intentione, quamvis graviter peccet, etsi ipsa nihil mali intendat, cum sic foveat ejus impurum amorem ac desiderium, et spem copulæ aliquando obtinendæ, tamen si nullum pactum explicitum aut implicitum intercessit, non tenetur restituere, sed licite retinere potest, ad n. 25. — 26. Accipiens pecuniam a dæmone, si sciat quod dæmon eam furatus sit alicui, ut sibi daret, tenetur restituere; si autem nesciat, spectato jure naturæ, potest ipsam retinere; de jure autem positivo ci-

vili post sententiam iudicis applicatur fisco quidquid per artem magicam, aut legibus prohibitam acquiritur. — 27. Accepta per modum pretii pro actione debita ex iustitia restitui debent. — 28. Accepta autem per modum gratuitate et omnino liberæ donationis non sunt restituenda. — 29. Hinc iustitiam violant cum onere restitutionis ministri principum, thesaurarii, notarii, tabelliones, et alii similes officiales, qui pro obeundis suis officiis, vel ultra taxatum pretium, vel supra constitutum a principe seu republica stipendium, munera exigunt a particularibus, ne vexent, ne alios preferant, ne solutionem aut expeditionem retardent, et huiusmodi. — 30. Item iustitiam violant cum onere restitutionis uxores pretium exigentes a maritis, ut debitum conjugale reddant, ne adulterium committant; latrones, ne hominem occidant; depositarii, ut depositum restituant; rerum inventores, ut eas suis dominis restituant; detractores, ut famam aut honorem ablatum reparent, et alii similes. — 31. Quid autem in specie de iudice circa munera recepta? *remissive*. — 32. Accepta per modum pretii pro actione debita ex quacunque alia virtute præter iustitiam, non sunt restituenda ex debito iustitiæ. — 33. Potest tamen esse obligatio ea restituendi ex debito alterius virtutis, et afferuntur ad id exempla. — 34. Item licet quis non teneatur ad restitutionem talis recepti pretii ex debito iustitiæ, potest tamen obligari ex dispositione juris positivi inhabilitantis ad acquirendum dominium talis pretii, et afferuntur ad id exempla. — 35. Ordinarie loquendo restitutio est facienda ei, a quo aliquid iniuste acceptum est, vel cui damnum illatum est, si adhuc vivus sit, vel eius hæredi, si sit mortuus, ad nu. 36. — 37. Item furans a molitore farinam, a fullone pannum, a sartore vestem, et huiusmodi, tenetur ipsis, et non dominis restituere: *alia notanda ad num. 69*. — 70. Qui pecuniam vel quamlibet rem alienam ab ipso furatam, vel ab alio fure mala fide acceptam ita cum propria commiscuit, ut discerni amplius nequeat, tenetur resarcire totum damnum domino pecuniæ, ad num. 81. — 82. Alia ad rem ad num. 102.

(1. Ex iustitia commutativa id et tantum restituendum est, quod et quantum ablatum vel damnificatum est. *Communis*, nec indiget probatione cum clare de se pateat. Generaliter, et per se loquendo restituenda est eadem res in individuo, si adhuc exstet. *Communis*, per text. in l. *Manifesti juris* 17, cod. *De solutionibus*; exstante enim eadem re, cujus dominium verus dominus in alium non transtulit, semper dominus retinet jus in illam, adeoque si non sit contentus alia re ejusdem speciei et bonitatis, est ei restituenda ipsamet res, adhuc exstans in individuo.

(2. Si eadem res in individuo non amplius exstet, facienda est restitutio in æquivalenti, adeo ut tantum restituatur, quantum sufficit ad æqualitatem debiti vel damni illati. *Communis* per text. in *Authen. Hoc nisi*, cod. *De solutionibus*.

(3. Quid restituere debeat possessor bonæ vel malæ fidei? *Vid. verb. Possessor bonæ et malæ fidei* per tot. Ubi etiam de fructibus naturalibus, industrialibus, mistis et civilibus. (4. Item de expensis seu melioramentis necessariis, utilibus et voluptuosis. Item de incremento et decremento rerum.

(5. Quid restituere debeat commodatarius? *Vide verb. Commodatum*.

(6. Quid restituere debeat conductor et locator? *Vide verb. Locator*.

(7. Quid restituere debeat mutuarius? *Vide verb. Mutuum. V. Addit. Casinenses* ibi.

(8. Quid restituere debeat emptor et venditor? *Vide verb. Contractus Emptionis, Venditionis*.

(9. Quid restituere debeat emphyteuta? *Vide verb. Contractus Emphyteusis*.

(10. Quid restituere debeat lusor? *Vide verb. Ludus*?

(11. Quid restituendum sit in rerum occupatione, alluvione, specificatione, accessione, confusione, commistione et fructuum perceptione? *Vide verb. Dominium*, art. 3.

(12. Alia ad rem. *Vide verb. Bellum*, art. 2 et 3, verb. *Culpa*, verb. *Damnificatio*, verb. *Usura*; et notata *supra* art. 1, a n. 80 ad 94.

(13. Accepta ob actionem malam seu peccaminosam jam positam non sunt de jure naturæ restituenda; unde si mulier, etiam uxorata, pro concessu usu sui corporis, et mandatarius pro homicidio patratum pretium acceperit, potest retinere, S. Thomas, 2-2, quæst. 62, art. 5 ad 2; Lessius, lib. II, cap. 14, dub. 8, a n. 52; Lugo, disp. 18, a num. 45; Dicastill., *De restitut. d. 6*, dub. 1; Borghes, *Centur. 3*, cas. 33; S. Antoninus, part. II, tit. 2, c. 6 in princip.; Cuvarruv., *ad regul. peccatum*, part. II, § 2; Angelus, verb. *Restitut.*, § *Turpe*; Rosignolus, *De restitut.* 11, disquisit. 1, § 6, nu. 9 et 10; La Croix, lib. xxx, part. II, n. 289; cum Azorio, Molin., Vasquez ibi citatis, et alii passim, per text. in l. *Idem si ob stuprum 4*, § 3, ff. *De conditione ob turpem vel injusam causam*, ubi habetur: « Meretricem turpiter facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix; » unde S. Thomas, 2-2, qu. 31, art. 7, in corpore ait: « Quod enim mulier meretricium exerceat, turpiter agit, et contra legem Dei; sed in eo, quod accipit, non iniuste agit, nec contra legem; unde quod sic illicite acquisitum est, retineri potest. »

(14. Accepta ob actionem malam, seu peccaminosam necdum positam restituendi debent, quia actio non debet poni, adeoque nec retineri potest pretium pro ea ponenda: si autem sit quid mere liberaliter donatum ad alliciendum animam, v. gr. meretricis ad copulam, sive ante, sive post actionem turpem, potest tuta conscientia retineri; paucis solis casibus exceptis; Lugo, *loc. cit.*, n. 49; La Croix, *loc. cit.*, n. 291; Henno., tom. II, tract. 1, *De restitut.*, quæst. 7, conclus. 1, ubi citat communem doctorum per text. in leg. *Affectionis 5*, ff. *De donationibus*, ibi: « Affectionis gratia, neque honestæ, neque inhonestæ donationes sunt prohibitæ; honestæ, erga bene merentes amicos vel necessarios; inhonestæ, erga meretricem; » et concordat lex *Donationes 31*, ff.

eodem. Ubi, ut vides, lex non distinguit, an ad hoc, ut sint validæ tales donationes, debeant fieri ante, vel post actionem turpem; ubi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; cap. *Quia circa 22*, De privil. et leg. *De pretio*, ff. *De publiciana in rem actione*. Et ratio conclusionis est, quia potest quilibet rei suæ dominium in alium transferre, ubi per leges non impeditur: nulla autem est assignabilis lex irritans dictam translationem; non quidem lex naturæ, quia, licet ratio naturalis dicat donationes illas esse illicitas, tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis, eo quod incitent ad meretricium, vel inchoandum, vel continuandum, non tamen dicat esse invalidas. Nec etiam id dicant leges positivæ, cum leges civiles potius illa confirmant, ut patet ex cit. l. *Affectionis 5*, et cit. l. *Donationes in concubinam 31*, De donationibus, et cit. l. *Idem si ob stuprum 4*, § 3, ff. *De conditione ob turpem vel injusam causam*, adeoque, etc.

(15. Dicitur autem notanter, *Paucis solis casibus exceptis*, quia donata a filiofamilias, pupillo, minorenni et a milite retineri non possunt, quia ipsi per leges inhabilitantur ad donandum, ut patet de filiofamilias in § *Filiusfamilias 7*, ff. *De donationibus*, de pupillo § 6, Institut. *De auctoritate tutorum*, de minorenni, l. *Si curatore 3*, cod. *De integram restitutionem*, de milite, l. *Si ancillam 2*, cod. *De donatione inter virum et uxorem*. Pro parvis autem munusculis videtur consuetudinem contrarium induxisse.

(16. Item retineri non possunt donationes, si quæ fierent (quod Deus avertat), ab aliquo religioso suæ conditionis immemore, propter tale infandum commercium. Tales enim donationes essent omnino, nedum illicite, sed et invalidæ, adeoque monasterio essent restituendæ, cum religiosus professus nihil possit expendere sine licentia expressa aut tacita superioris, quam in tali casu non haberet, nec posset habere, cum superior, nec totum monasterium possit illam concedere in usus turpes et peccaminosos; nec etiam ex pecuniis suis personalibus ac specialibus laboribus acquisitis, cum quidquid acquirat monachus, acquirat monasterio; cap. *Statutum 1*, caus. 18, quæst. 1, cap. *Abbatibus 16*, caus. 18, quæst. 2, cap. *Quia ingredientibus 6*, caus. 19, quæst. 3, cap. *In presentia 8*, De probationibus, cap. *Monachi 2*, De statu monachorum, cum similibus.

(17. Promissio seu conventio de danda alicui certa pecuniæ summa, ut aliqua actio turpis et peccaminosa perpetretur, nullam habet neque ante neque post perpetrationem talis actionis turpis et peccaminosæ vim obligandi; unde sic promittens nihil tenetur restituere promissario: colligitur ex pluri-

(162) Sive Soteri Papæ tributum a Gratiano, quod vetustiores collectores non ex Sotere, sed ex Beda se describere professi sunt. *Vide Berardum* in Opere cui titulus *Gratiani canones*, etc., part. II,

bus juribus, tum canonicis, tum civilibus; eodem jure canonico habetur in cap. *Pactiones 8*, De pactis, ubi sic expresse statuitur: « Pactiones factæ a vobis... nullius penitus sunt momenti, quod etiam de aliis est dicendum, quæ observatæ vergunt in animæ detrimentum; nam etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis... de jure vel de facto nullam obligationem inducit, » c. *In malis promissis 5*, caus. 32, q. 3, ubi ex verbis S. Isidori sic præcise habetur: « In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incaute vovisti, ne facias; impia est promissio, quæ scelere adimpletur; » c. *Quæ contra jus 64*, De regul. juris in 6, ibi: « Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi, » cap. *In malis 69*, De regul. juris item in 6, ibi: « In malis promissis fidem non expedit observari. »

(18. Et hoc jure canonico adeo verum est, quod licet talis promissio fuisset etiam juramento firmata, nullam importaret obligationem, ut expresse statuitur in c. *Non est obligatorium 58*, De regul. juris in 6, ibi: « Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum; » et concordant plures textus in questione 4, caus. 22, et signanter in cap. *Est etiam 2*, d. quæst. 5, caus. 22, ubi ex verbis S. Ambrosii improbat Herodes, quod ob servandum juramentum, S. Joannem Baptistam occidisset; unde in ejus summario sic expresse habetur: « Aliquando non expedit promissum servare sacramentum; » c. *Quod David 3*, ead. caus. et quæst., ubi ex verbis S. Augustini laudatur David, quod sicut juraverat, non occiderit Nabal, ibi: « Quod David juramentum per sanguinis effusionem non implevit, major pietas fuit; » et in ejus summario sic dicitur: « Pietas fuit, quod David, Nabal, sicut juraverat, non occiderit; » c. *Juravit David 4*, ead. caus. et q., ubi de eodem verbis ejusdem S. Augustini sic repetitur: « Juravit David temere, sed non implevit jurationem majori pietate ductus. » Et contra idem sanctus Augustinus, serm. 10, in *novis sermonibus de decollatione sancti Joannis Baptistæ* improbat Herodem, quod imple adimpleat, quod temere juraverat, ibi: « Temere juratur, et imple, quod juratur, impletur; » cap. *Unusquisque 8*, ead. caus. et quæst., in cujus summario de mente sancti Ambrosii sic habetur: « Tolerabilius est juramentum non implere, quam quod turpe est, facere; » cap. *Si aliquid 16*, ead. caus. et quæst., ubi sic summatur decretum Soteris Papæ (162): « Juramentum, quo malum incaute promittitur, non est servandum; » cap. *Actione 18*, ead. caus. et q., ubi sic summatur decretum concilii Eliberitani (163): « Illicitum juramentum non est servandum; » et

cap. 10, pag. 92 seq.

(163) Vel concilio Eliberitano falso tribuit. Adeundus Berardus, *Oper. cit. part. II, cap. 2, pag. 50*.

sæpe in ea em causa et quæstione in aliis capitalis et summariis consimiliter. Et hoc jure merito, cum juramentum non fuerit institutum, ut esset vinculum iniquitatis, textu expresso in cap. *Quando* 18, De jurejurando, ibi: « Cum juramentum, non ut esset iniquitatis vinculum, fuerit institutum, » cap. *Inter cætera* 21, caus. 22, quæst. 4, ibi: « Porro juramentum non ob hoc fuisse institutum invenitur, ut esset vinculum iniquitatis. »

(19. Jure civili habetur sensus nostræ conclusionis in pluribus legibus, et signanter in leg. *Generaliter* 26, ff. *De verb. obligationibus*, ibi: « Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti; » l. *Si flagitii* 123, ff. eod., ibi: « Si flagitii faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet; » l. *Juris gentium* 7, ff. *De pactis*, ibi: « Si stipulatio sit interposita de his, pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda; » l. *Pacta* 6, cod. *De pactis*, ibi: « Pacta, quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est; » l. *Ex eo* 4, cod. *De inutilibus stipulationibus*, ibi: « Cum omnia, quæ contra bonos mores, vel in pactum, vel in stipulationem deducuntur, nullius momenti sint. »

(20. Suprapositam conclusionem tenent Navarrus, in *Manual.*, cap. 17; Durand., in 3, distinct. 39, qu. 4; Medina, cod. *De restitut.*, quæst. 2; Comitulus, lib. III, *Respons. moral.*, quæst. 5; Joannes Valerus, in *Differentiis utriusque fori*, verb. *Promissio*, differentia 8, citati a Diana, tom. 1, par. II, tract. 4, *Miscellaneo*, resolut. 40, ubi et ipse hanc sententiam probabilem, et practice tutam reputat; Adrianus, Neessen, Le Droux, et alii quos citat et sequitur Henno, *loc. cit.*, quæst. 4, conclus. 1, et sic videtur sentire sanctus Augustinus relatus in cap. *Qui venatoribus* 8, dist. 86, testans non posse meretricibus pecuniam rependi absque gravissimo peccato, cum nempe in pretium perpetrati criminis tribuitur. Et sic tenet Glossa, *ibidem*, verb. *Meretricibus*, et mordicus defendit Pontas, in *Dictionario casuum conscientie*, verb. *Promissio*, cas. 8 et 9, ubi in fine casus octavi sic expresse habet: « Repudiandam penitus ergo eorum opinionem censemus, qui tuentur, licet hujusmodi promissiones non obligent ante facinus perpetratum, iisdem tamen obligandi vim adnecti, eo ipso, quod crimen executioni demandatum est; quinimo persuasum prorsus animum habemus abhorrendas penitus, atque habendas esse execrationi hujusmodi promissiones et stipulationes, et tanquam nullas esse considerandas, quemadmodum irritæ re ipsa fiunt omnibus cum ecclesiasticis, tum civilibus legibus, ut modo observatum ac probatum est. » Et in fine casus noni sic concludit: « At isti laudatorum auctorum opinioni non possumus subscribere, quando namque quosdam casus sibi fingere amant, in qui-

bus non esse illicitum supponunt, nec promittere, nec dare in pretium turpis alicujus actionis perpetrandæ, falsam omnino hypothese[m] comminiscuntur, quemadmodum patet ex testimoniis allegatis, quin etiam tanquam certissimum habemus ex eorum opinione fenestram prorsus patefieri ad plurimam nequitiam, quoniam ad audenda quæque et ad perficienda quæ fiunt in luxuriam, inde via redditur expeditior. » Hæc ipse: tum quia datio et acceptio pro re turpi patrata est novum peccatum et approbatio peccati commissi. Qui enim dat vel accipit propter peccatum commissum, videtur de novo approbare, atque in eo complacere, quod utique mortale est; tum etiam quia promissio illa de re turpi patranda fuit nulla, nec ullo modo obligans, utpote peccaminosa, ut patet ex supra adductis juribus: ergo nec est ex obligatione servanda.

(21. Imo supracitati doctores volunt insuper, quod acceptum ob turpem causam ex conventionem facta obligante ad operis pravi executionem, sit restituendum. Sic expresse Henno, *loc. cit.*, quæst. 5, conclus. 1, cum Navarr., Adriano, Medina, Neessen, Le Droux, et aliis ibi citatis argum. supra adductis juribus. Et eorum ratio est, quia conventio illa ante operis impletionem est nulla, eo quod non possit esse vinculum iniquitatis, ut concedunt omnes; ergo etiam nulla est impleto opere, et consequenter acceptum ratione talis conventionis debet restitui; probatur consequentia ex cap. *Non firmatur* 18, De regul. juris in 6, ubi expresse dicitur: « Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit; » atqui ex supra allegatis juribus conventio illa nulla est ante operis impletionem, ergo etiam nulla erit post operis impletionem; tum quia conventio illa, utpote contractus onerosus, debet obligare tam promissarium, quam promittentem; alias si obligaret solum promittentem, esset contractus gratuitus; atqui non obligat promissarium, cum nemo obligari possit ad peccandum; ergo nec obligat promittentem, et consequenter est nulla ex parte utriusque; adeoque acceptum ex tali conventionem est restituendum; et sic videtur sensisse etiam sanctus Augustinus, epist. 163, alias 54, ad *Macedonium*, ubi sic expresse habet: « Verumtamen, si justitia sincerius consuiatur, justius dicitur advocato: Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetit, iniquitati aduisti, judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti; » et paulo post explicatam obligationem advocati in prædicto casu sic ait: « Quis tandem advocatus, aut ex advocato ita vir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi male adessem, dedisti, et redde adversario tuo, quod, me agente, ini- que abstulisti; et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissime pœnitet, etiam hoc facere debet, ut, si ille, qui inique litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem,

ejus tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem. »

(22. Communior tamen doctorum sententia tenet, quod licet promissio facta feminæ pro usu sui corporis sit illicita, promissum, opere completo, sit conferendum; nec femina teneatur receptum ob talem usum turpem sui corporis postea restituere. Sic Lugo, disp. 18, sect. 3, num. 59, quoad primam partem cum Vasquez, Turrian., Solo, Arragonio, Cajetan., Covarruv., Molina, Sanchez ibi citatis, dicens hanc esse communem et veram sententiam, et num. 46, quoad secundam partem cum Lessio, Molina, Cajetan., Alens., Richard., Gabriel., Silvestro, Angelo, Salonio, Silvio, Tannero, Rebel., Villalobos, dicens pariter hanc esse communem et veram sententiam; sic tenet etiam cum pluribus aliis ibi citatis, La Croix, lib. III, p. II, num. 289 et 290; Rosignolus cum aliis ibi citatis, *De restitutione* 11, disput. 1, § 6, num. 2 et 9; Sporer cum multis ibi citatis, tom. II, tract. 5, *In VII et X præcept. Decalog.*, cap. 5, sect. 5, num. 135 et 139; Molina, Sanchez, Lessius, Diana, Tamburin. et plurimi alii. Et ratio primæ partis est, quia ille usus sui corporis, quem femina impudica fornicario concessit, est pretio æstimabilis ratione utilitatis, vel delectationis, respectu fornicarii et ratione periculi, et laboris respectu feminæ concedentis talem turpem usum sui corporis; adeoque si fornicarius pretium promisit, et femina impudica rem pretio æstimabilem et vendibilem, utpote ei commodam vel delectabilem posuit, non est unde ab obligatione solvendi promissum liber evadat; tum quia si fornicarius negare posset pretium pactum pro tali turpi usu sibi concessio seu vendito, negare etiam posset juvenis matrimonium promissum puellæ sub certa promissione matrimonii defloratæ; quod omnes negant, et insuper dicunt posse ad id etiam in foro externo compelli, adeoque, etc. Ratio autem secundæ partis est, quia femina recepit tale pactum pretium concessio, seu vendito usu sui corporis fornicario, qui usus, cum sit commodus et delectabilis fornicario et periculosus ipsi feminæ, dignus est pretio; adeoque talis femina licite retinere potest dictum conventum et receptum pretium, nec tenetur illud restituere, cum non sit receptum contra justitiam, sed potius secundum illam.

(23. Imo meretrix nedum conventum et receptum pretium pro concessio turpi usu sui corporis licite recipit et retinet, sed etiam omni jure etiam civili in foro externo illud exigere potest, si non ei a fornicario solvatur. Sanctus Thomas, 2-2, quæst. 62, artic. 5, et plurimis congestis; Lessius, lib. II, cap. 14, dub. 8; Molina tom. I, tract. 2, disp. 24; Diana, part. II, tract. 2, *Miscellan.*, resolut. 40; Sporer, *loc. cit.*, num. 136, et ipso teste communis aliorum per text., in l. *Idem* 4, § 3, ff. *De condict. ob turpem vel injustam causam*, ibi: « Sed quod meretrici datur, repeti non po-

test, ut Labeo et Marcellus scribunt, sed nova ratione, non eo quod utriusque turpitudine versatur, sed solius dantis: illam enim turpiter facere quod sit meretrix; non turpiter accipere, cum sit meretrix; » et ratio est, quia meretrix ita cum fornicario convenit de pretio sibi solvendo pro usu ei concessio, seu vendito sui corporis, ex cap. *Contractus* 85, De regul. juris in 6. *Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur.* Nec pretium illud exigitur et accipitur pro ipso peccato formali; quod, cum nihil sit, neque licite possibile, non est vendibile; sed exigitur et accipitur pro actu ipso materiali, quatenus fornicario utilis et delectabilis est, et meretrici aliquo modo laboriosus et periculosus, qui actus, cum sit quid naturale, et pretio æstimabile, nec alteri gratis debitum, est veluti conductus a fornicario, adeoque pretio solvendus.

(24. Femina recipiens munera sibi ab amasio liberaliter oblata ex cognita ejus libidinoso intentione, quamvis graviter peccet, etsi ipsa nihil mali intendat, cum sic foveat impurum ejus amorem, ac desiderium, et spem copulæ aliquando obtinendæ, tamen si nullum pactum explicitum, aut implicitum intercessit, non tenetur restituere, sed licite retinere potest, quia sunt sibi liberaliter data, et sibi imputare debet nimis credulus amator, quod plus speraverit, quam debuerit. Sporer, *loc. cit.*, num. 141; Lugo, *loc. cit.*, num. 49; Molina tom. III, disp. 735, nu. 3; Rebel., *De justitia*, par. I, lib. III, qu. 7, num. 6; Joannes Valerus, in *Differentiis utriusque fori*, verb. *Restitutio*, differentia 34; Henno, *loc. cit.*, quæst. 6, conclus. in fine, et alii passim.

(25. Si autem femina receperit talia munera ex pacto explicito, vel implicito pro usu sui corporis concedendo, quem postea denegat, tenetur restituere, quia peccat contra justitiam retinendo pretium absque concessione usus sui corporis, pro quo solum ab amasio datum est munus, seu pretium. Sic citati doctores et alii passim.

(26. Accipiens pecuniam a dæmone, si sciat quod dæmon eam furatus sit alicui, ut sibi daret, tenetur restituere. Si autem nesciat, spectato jure naturæ, potest ipsam retinere, cum dæmon potuerit eam accipere ex fundo maris, aut aliunde, ubi erat derelicta ad nullius spectans dominium. Sic Diana, part. X, tract. 15, resolut. 48; La Croix, lib. III, part. II, num. 292, et alii. De jure autem positivo civili per sententiam judicis debet applicari fisco quidquid per artem magicam aut legibus prohibitam acquiritur. Lugo, tom. I, disp. 6, nu. 112; La Croix, *loc. cit.*, et ipso teste, communis aliorum, per text., in l. *Unica*, cod. *De thesauris*.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

* Casus hic est metaphysicus; nec dæmon furari a Deo permittitur, nec si permittitur, id resciri facile poterit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quomodo potest a theologo dici hic ca-